

Cztery żywioły

dla samorządów

Cztery żywioły dla samorządów

Propozycje zmian systemowych
w obszarze ochrony klimatu i środowiska

W obliczu narastających wyzwań związanych ze zmianami klimatu, jednostki samorządu terytorialnego (JST) stają przed zadaniem osiągnięcia neutralności klimatycznej. Wybory samorządowe są okazją, aby zdefiniować klarowne cele i rozwiązania, które sprawią, że polskie samorządy będą niskoemisyjne, przygotowane na nieuchronne skutki zmiany klimatu, takie jak susze czy nawałnice, oraz zapewnią mieszkańcom zdrowe powietrze. W tym kontekście zalecamy uwzględnienie kwestii zrównoważonego rozwoju w programach wyborczych oraz zobowiązanie się do konkretnych działań na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej.

Rekomendacje zawarte w tym opracowaniu to narzędzie, które ma pomóc samorządom realizować ambitne plany dotyczące neutralności klimatycznej i przygotować się na negatywne skutki zmiany klimatu. Propozycje opierają się na wieloaspektowej analizie wyzwań, z jakimi JST mogą się mierzyć i uwzględniają wybory samorządowe jako kluczowy moment kształtowania polityki lokalnej. Pozostaną jednak aktualne również później, gdy nowe samorządy będą wdrażać konkretne rozwiązania.

Opracowane przez nas rekomendacje zostały przyporządkowane do czterech żywiołów (ogień, ziemia, woda, powietrze), stąd tytuł dokumentu: „Cztery żywioły dla samorządów”. Publikacja ta stanowi część działań Fundacji ClientEarth Prawnicy dla Ziemi, które mają na celu wspieranie lokalnych społeczności w dążeniu do zrównoważonego rozwoju oraz przeciwdziałaniu zmianie klimatu. Osiągnięcie neutralności klimatycznej nie tylko przyniesie korzyści dla środowiska, ale również wpłynie pozytywnie na jakość życia mieszkańców i długofalowy rozwój jednostek samorządu terytorialnego.

01

ogień / klimat

Zmieniający się klimat wymusza poszukiwanie zrównoważonych rozwiązań w sektorze energetycznym. W kontekście JST, kluczowym zadaniem jest rozwój energetyki lokalnej. Poniżej wskazujemy działania, które umożliwią samorządom efektywne wykorzystanie źródeł energii odnawialnej i redukcję emisji gazów cieplarnianych. Priorytetem jest również wdrożenie systemów pomiarów emisji, co pozwoli monitorować postępy w redukcji gazów cieplarnianych. Dodatkowo, rekomendacje obejmują wzmocnienie kadr o osoby pełniące funkcje związane wyłącznie z ochroną klimatu. To kompleksowe podejście ma pomóc JST w kształtowaniu lokalnych strategii energetycznych i klimatycznych.

REKOMENDACJE DZIAŁAŃ

- **Inwentaryzacja emisji gazów cieplarnianych**
Aby przeprowadzić skuteczną dekarbonizację polskich samorządów, konieczne jest przyjęcie obowiązkowej i zharmonizowanej metodologii mierzenia emisji gazów cieplarnianych na poziomie lokalnym. Dzięki ujednoczeniu metodologii pomiarów, ich wykonywanie pozwoli samorządom skuteczniej planować strategie osiągnięcia neutralności klimatycznej oraz oceniać postępy.
- **Lokalne plany adaptacji do zmiany klimatu**
Przygotowanie planów adaptacji do zmiany klimatu powinno być obowiązkowe na poziomie każdego województwa oraz gminy liczącej co najmniej 20 tys. mieszkańców. Takie dokumenty powinny zawierać: cele i kierunki działań w zakresie ochrony przed zmianą klimatu (m.in. susze, powodzie, wichury), harmonogram i sposób finansowania zadań, ocenę oddziaływania planu na środowisko, sposób monitoringu oraz metody wdrażania. Plany mogą ponadto zawierać m. in. ocenę instrumentów specjalnych, w tym ekonomicznych, do rozwiązywania problemów związanych ze zmianą klimatu czy szczegóły dotyczące kampanii informacyjnych w zakresie adaptacji¹.
- **Doradca klimatyczny w każdej gminie**
Jedną z największych trudności samorządów w dążeniu do neutralności klimatycznej jest brak wykwalifikowanej kadry odpowiedzialnej za ochronę przed zmianą klimatu i adaptację do niej. Utworzenie w każdej gminie stanowiska gminnego doradcy klimatycznego przyniosłoby wymierne korzyści. Doradca byłby odpowiedzialny za: przygotowanie planów adaptacji do zmiany klimatu, wdrażanie polityki jakości powietrza, ograniczanie zanieczyszczenia oraz za ocenianie inwestycji gminnych z perspektywy skutków klimatycznych.
- **„Zielone okienko”, czyli punkt informacyjno-doradczy w każdej gminie**
Samorządy powinny stworzyć punkt informacyjno-doradczy (ang. one-stop-shop) w odpowiednim urzędzie, który można nazwać „zielonym okienkiem”. Służyłby mieszkańcom zainteresowanym projektami w zakresie energetyki obywatelskiej, ochroną powietrza, w tym pozyskaniem środków na wymianę źródeł ciepła i na termomodernizację budynków. Otrzymywaliby w tym punkcie pomoc dotyczącą potencjalnych źródeł finansowania, planowania inwestycji oraz jej realizacji. Takie rozwiązanie pomogłoby w walce z ubóstwem energetycznym, wspierałoby rozwój energetyki odnawialnej, poprawę efektywności energetycznej oraz jakości powietrza.

1. Plany adaptacji do zmian klimatu są jednym z rozwiązań przedstawionego przez Fundację ClientEarth Prawnicy dla Ziemi projektu ustawy o ochronie klimatu. Link: <https://www.clientearth.pl/poznaj-glowne-zalozenia-projektu-ustawy-o-ochronie-klimatu/>

02

woda

Gospodarka wodna jest istotnym obszarem działalności samorządów lokalnych, szczególnie w obliczu zmieniających się warunków klimatycznych, wzrostu zapotrzebowania na wodę oraz degradacji środowiska naturalnego. Samorządy pełnią kluczową rolę w opracowywaniu i wdrażaniu strategii dotyczących gospodarki wodnej. Powinny one nie tylko odpowiadać na bieżące potrzeby społeczności lokalnych, ale także zapewniać zrównoważony rozwój w przyszłości.

REKOMENDACJE DZIAŁAŃ

- **Przyjęcie gminnych strategii gospodarowania wodami opadowymi**
Gospodarowanie wodami opadowymi może pomóc zapobiegać powodziom, chronić środowisko naturalne oraz efektywniej wykorzystywać zasoby. Niestety, jak wynika z analiz NIK, w Polsce tracimy około 70% wody deszczowej, która systemami kanalizacji odprowadzana jest do rzek, a następnie mórz². Jednym z miast, które przyjęło Strategię Gospodarowania Wodami Opadowymi jest Wrocław. Opracowanie i przyjęcie podobnych strategii przez wszystkie gminy w Polsce umożliwi ochronę obszarów szczególnie narażonych na ryzyko zalania oraz pomoże w zrównoważonym wykorzystywaniu zasobów wodnych, zapewniając dostęp do wody dla obecnych i przyszłych pokoleń.
- **Wzmocnienie lokalnego monitoringu rzek**
Konieczna jest jak najszybsza integracja i usprawnienie systemu monitoringu wód powierzchniowych. JST odgrywają ważną rolę w systemie identyfikowania zanieczyszczeń wód. Dlatego na poziomie lokalnym należy wprowadzić systemy ostrzeżeń powodziowych, obejmujące monitoring i system ostrzegania mieszkańców. Pracownicy samorządowi powinni zostać wyposażeni w przenośne sondy do pomiaru jakości wody. Również pracownicy etatowi i społeczni organizacje takich jak np. PZW, MOPR, WOPR, Straż Rybacka czy OSP, powinni być wyposażeni w przenośne sondy do pomiaru jakości wody. Samorządy powinny dążyć również do rozposzechnienia automatycznych stacji pomiaru jakości wód na kluczowych dla lokalnych społeczności ciekach, które nie są objęte monitoringiem krajowym³.

03

ziemia

Samorządy powinny dążyć do stworzenia przestrzeni, które nie tylko zapewniają ludziom miejsca do odpoczynku i rekreacji, ale także przyczynia się do poprawy jakości powietrza, regulacji klimatu miejskiego oraz zachowania różnorodności biologicznej. Tereny zielone w miastach mają pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne i fizyczne mieszkańców, poprawiając jakość powietrza, redukując efekt miejskich wysp ciepła i zapewniając miejsca rekreacji. Z kolei na terenach wiejskich i miejsko-wiejskich obszary chronione, takie jak parki narodowe czy rezerваты przyrody, są ważnym elementem dziedzictwa naturalnego oraz przynoszą korzyści ekonomiczne lokalnym społecznościom, dzięki rozwojowi ekoturystyki.

REKOMENDACJE DZIAŁAŃ

- **Zwiększenie powierzchni obszarów zielonych w miastach i na przedmieściach**
Samorządy powinny zwiększyć o 5% powierzchnię wysokiej jakości terenów zielonych oraz obsadzić drzewami 10% powierzchni miast i przedmieść. Takie zalecenia, oparte o badania naukowe, znajdują się w unijnym Prawie Odbudowy Zasobów Przyrodniczych (ang. NRL) i – o ile proces legislacyjny tego pakietu zostanie zakończony pozytywnie – wkrótce zaczną obowiązywać w Polsce.
- **Tworzenie nowych obszarów chronionych**
Tereny, gdzie przyroda jest chroniona, takie jak parki narodowe, obszary Natura2000 czy rezerваты przyrody, służą lokalnym społecznościom. Dla tych miejskich to miejsce rekreacji, dla wiejskich – także wsparcie lokalnej gospodarki, dodatkowe miejsca pracy i środki finansowe. Dlatego samorządy powinny przeanalizować zgłoszone przez społeczności lokalne i organizacje pozarządowe projekty utworzenia nowych obszarów chronionych w gminach i podjąć współpracę z rządem tam, gdzie obiekty tego typu okażą się pożądane.

04

powietrze

Gminy odgrywają kluczową rolę w systemie poprawy jakości powietrza w Polsce. Działania JST, określone przez krajowe ramy prawne oraz wojewódzkie programy ochrony powietrza, umożliwią osiągnięcie zdrowego powietrza. Ograniczenie spalania paliw stałych w ciepłownictwie indywidualnym oraz rozwój zeroemisyjnego transportu publicznego na terenie gminy czy powiatu przyczyni się nie tylko do poprawy jakości powietrza, ale także ograniczenia emisji CO2 i osiągnięcia neutralności klimatycznej⁴.

REKOMENDACJE DZIAŁAŃ

- **Plany w zakresie ochrony powietrza**
Przygotowanie lub aktualizacja działań w zakresie ochrony powietrza, w tym inwentaryzacja źródeł ciepła na terenie gminy (wg. wytycznych z CEEB) oraz działania edukacyjne zmierzające do likwidacji kotłów na paliwa stałe, w szczególności w nawiązaniu do obowiązujących lokalnych uchwał antysmogowych.
- **Wzmocnienie kontroli w zakresie przestrzegania norm jakości powietrza**
Wzmocnienie działań kontrolnych na terenie gminy w zakresie wdrażania środków naprawczych zapisanych w wojewódzkich programach ochrony powietrza oraz realizacji uchwał antysmogowych.
- **Ekodoradca w każdej gminie**
Wsparcie mieszkańców gminy przy aplikowaniu o środki m.in. z Programu Czyste Powietrze czy Ciepłe Mieszkanie powinno być realizowane w „zielonym okienku”, czyli punkcie informacyjno-doradczym, o którym była mowa w pierwszej części dokumentu. Mieszkańcy każdej gminy powinni mieć możliwość uzyskania pomocy przy realizacji projektów służących poprawie jakości powietrza lub/i inwestycji w OZE.
- **Identyfikacja potrzeb transportowych mieszkańców oraz wypracowanie regionalnych porozumień w celu tworzenia wspólnych Planów Zrównoważonej Mobilności**
W celu redukcji zanieczyszczenia powietrza powodowanego przez transport drogowy, konieczne jest przyjęcie międzygminnych Planów Zrównoważonej Mobilności (PZM) nie tylko na poziomie miast (w ramach miejskich planów zrównoważonej mobilności tzw. SUMP), ale całych regionów. Takie plany pomogłyby w walce z wykluczeniem transportowym, między innymi poprzez rozwój zeroemisyjnego transportu publicznego oraz infrastruktury rowerowej i pieszej.
Tworzenie regionalnych (międzygminnych i międzypowiatowych) PZM oraz rozwój elektromobilności może przynieść szereg korzyści, w tym redukcję emisji szkodliwych substancji do atmosfery, poprawę jakości powietrza i zdrowia mieszkańców, a także być impulsem do dywersyfikacji źródeł energii. Tworzenie tych strategicznych dokumentów powinno odbywać się przy współpracy między samorządami, z udziałem mieszkańców i przedstawicieli organizacji pozarządowych. Plany te stymulują także innowacje, wspierając rozwój nowych technologii i modeli biznesowych, co przekłada się na poprawę jakości życia mieszkańców oraz rozwój lokalnej gospodarki.

4. Zobacz również: *Jak poprawić jakość powietrza w Polsce. Postulaty organizacji pozarządowych?*
Link: https://www.clientearth.pl/media/luvh2cih/2024-02-28-jak-poprawi%C4%87-jako%C5%9B%C4%87-powietrza-postulaty-org-pozarz%C4%85dowych-luty-2024_internet.pdf

ClientEarth[⊕]

Prawnicy dla Ziemi

Fundacja ClientEarth Prawnicy dla Ziemi działa w Polsce od 13 lat.

Warszawski zespół tworzy obecnie 30 osób. Wykorzystując siłę prawa, wprowadzamy zmiany systemowe, by chronić klimat i środowisko w Polsce oraz planetę i jej mieszkańców. Fundacja jest częścią ClientEarth, globalnej organizacji pozarządowej, która zatrudnia prawie 300 osób w ośmiu biurach na świecie i prowadzi działalność w ponad 50 krajach.

www.clientearth.pl / www.clientearth.org

OBSERWUJ NAS:

 [#ClientEarth_pl](https://www.instagram.com/ClientEarth_pl) [#ClientEarth Prawnicy dla Ziemi](https://www.facebook.com/ClientEarthPrawnicydlaZiemi)